

Տարեկան գինը 10 ռուբլ կէս տարվան 6 ռուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյանի խմբագրատան մէջ:

Օտարաբաղադրացիք դիմում են ուղղակի
Тифлис. Редакция „Мшакъ“

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տոն օրերէն):

Հայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Հայտարարութիւնների համար վճարում են
խրաբանչիւր բառին 2 կոպէկ:

„ՄՇԱԿ“

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱ-
ԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

1880 թվին

ԿԸ ՀՐԵՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԵՆ ՕՐ, բացի տոն և տոներէ հե-
տեալ օրերէն:

Լրագրի դիմելը և պրոգրամման նոյն են մնում: Մենք ստանում
ենք ՍԵՓԵՄԲԵՐ ՀԵՌԵՄԻՐՆԵՐ: «ՄՇԱԿ» տարեկան գինը
10 ռուբլ է, կէս տարվան 6 ռուբլ: Գրվել կարելի է ՄԻԼՅՆ
ԽՄԲԵՐՈՒՄԸ մէջ:

ԵՌԵՎԱՆԻ ՀԱՄԱՐՆԵՐԸ ծախվում են 5 կոպէկով հատր:
Օտար քաղաքներից պէտք է դիմել հետեալ հասցեով ТИФ-
ЛИСЪ Редакция „Мшакъ“.

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԳԱՎՈՐՈՒԹԻՒՆ

Բազուի ապագան.—Ներքին տեսութիւն:
Նամակ Գրեթայից: Ներքին լուրեր: Արտա-
քին տեսութիւն: Թիւրքիա: Նամակ Թիւր-
քիայից: Նա առն լուրեր: «Մշակ» հեռագիր-
ներ: Յայտարարութիւններ:

ԲԱԳՈՒՒ ԱՊԱԳԱՆ

Օտարազգիները, մանաւանդ ա-
մերիկացիները, որոնք գալիս են
Մշակութիւն և այցելում են Բա-
գուի շրջակաների նաւթի աղբիւր-
ները, զարմացած են մնում տես-
նելով բնութեան այդ հրաշալի
հարստութիւնը: Մի և նոյն ժա-
մանակ նրանք չեն կարող չը նը-
կատել որքան անխնայող կերպով
վարվում են տեղացի արդիւնա-
հանները նաւթային հարուստ նիւ-
թի հետ:

Առհասարակ բնութեան մէջ
ոչինչ յաւիտենական չը կայ. ինչ-
պէս բարածուխի կամ ուրիշ հանք,
այնպէս էլ նաւթի աղբիւրները
կարող են սպառվել և մի անգամ
թէ և գոցէ հեռու ապագայում,
անպատճառ կը սպառվեն: Ուրեմն
բնութեան ամեն մի նիւթի հետ
պէտք է խնայողաբար և գիտու-
թեամբ վարվել և ոչ թէ ի զուր
վատնել բնութեան հարստութիւն-
ները: Պարզ է որ անխնայողաբար
վարվելով բնութեան հարստու-
թիւնների հետ, բնական արդիւն-
քները աւելի շուտ կը սպառվեն,
բան թէ եթէ մարդը իմաստու-

թեամբ և խնայողաբար օգտվի
բնութեան ամեն մի արդիւնքից:

Բայց ի՞նչ ենք տեսնում: Բա-
գուի նաւթի արդիւնահանութիւ-
նը, ինչպէս Անգլիոյ կասի և Կոլ-
կասի բոլոր արդիւնահանութիւն-
ները, զիջաւորապէս հայերի ձեռ-
քումն է: Իսկ հայը, մեծ մասամբ,
ի՞նչպէս է վերաբերվում դէպի ա-
մեն արդիւնագործութիւն կամ
արդիւնահանութիւն... Հայը չըն-
չին բաներում միշտ խնայող է,
իսկ խոշոր բաներում վատնող է,
ահա հայի յատկանիշը...

Բագուի մէջ գետեղված են
այժմ բաւական շատ հայեր, որոնք
հաւաքվել են այդտեղ մեր երկրի
ամեն կողմերից: Նրանց զբաւե-
լ է այդտեղ այն շահը, որ տալիս
է նաւթի արդիւնահանութիւնը:
Բայց մեր հայերը հարստութեան
ետեւից ընկնելով անխնայ սպա-
ռում են բնութեան ոյժերը: Մի
հարուստ հայ կապիտալիստ խնա-
յում է մի երկու, երեք հազար
ռուբլ որ փոքր ի շատէ օրինաւոր
ռոճիկ տայ մի մասնագէտ տեխ-
նիկին, վարձում է էժան գնով մի
տգէտ մշակ մարդուն, որին նշա-
նակում է գլխաւոր կառավարիչ
իր նաւթի հորերի վրա, և կորց-
նում է այդպիսով նաւթի հազա-
րաւոր տակաւներ իւրաքանչիւր
տարին... Եւ նաւթի այն քանա-
կութիւնը որ նա ի զուր կորց-
նում է, անդառնալի կերպով կոր-
չում է և ամբողջ երկրի համար,

որովհետեւ նաւթը թափվում է
գետնի վրա, մեծ քանակութեամբ
տարածվում է դաշտերի վրա,
ծծվում է գետնի մէջ և անհե-
տանում է: Բացի սորանից որքան
շատ թանգաղին նիւթ կորչում է
նոյն իսկ նաւթի մշակութեան
ժամանակ, որովհետեւ նիւթի մը-
շակութիւնն էլ ընտւում է անկա-
նուն, չէ կատարվում գիտնական
խիստ և խելացի մեթոդային հա-
մեմատ:

Տասնաւոր տեղացի երիտա-
սարգներ աւարտում են ամեն
տարի իրանց տեխնիկական ու-
սումը ռուսաց բարձրագոյն զբո-
րոցներում,—բայց հայ կապիտա-
լիստը երբէք չի վարձի իր գործի
համար մի մասնագէտ կառավար-
չին, այլ աւելի լաւ կը համարի
վարձել մի տգէտ, անգրագէտ
բանւոր մարդուն, որ մի կողմից
կը գողանայ, իսկ միւս կողմից
տգիտութեան պատճառով ի զուր
կը վատնի բնութեան հարստու-
թիւնները և այդպիսով ահագին
փասս կը պատճառի թէ իր տի-
ռօջ և թէ երկրի արդիւնահանու-
թեան... Բայց փոյթ չէ հայ կա-
պիտալիստին. նա կամենում է
միայն էժան կառավարիչ ունե-
նայ, իսկ հետեանքների մասին նա
չէ մտածում... Նա չէ մտածում
որ այդպիսով նա անհամեմատ
աւելի շատ է կորցնում, քան թէ
եթէ մեծ ռոճիկ տար օրինաւոր
մասնագէտ կառավարչին...

Մենք ասացինք որ Բագուի
մէջ գետեղված են այժմ բաւա-
կան շատ հայեր: Բագուն մեծ
ապագայ ունի. որպէս հայաբնակ
և հարուստ քաղաք նա ժամանա-
կով գուցէ շատ մօտ ապագա-
յում կարող է դառնալ մեր երկ-
րի երկրորդ մեծ կենտրոն, մա-
նաւանդ երբ պատրաստ կը լինի
բագու-թիֆլիսեան երկաթուղին,
որի կառուցումն արդէն հաս-
տատված է կառավարութեանից:

Բայց եթէ հայ կապիտալիստ-
ները կը շարունակեն նաւթի
արդիւնահանութեան վերաբերու-
թեամբ իրանց բռնած անհաշիւ,
անխնայողական, անգործնական,
վատնող ընթացքը,—շատ ժամա-
նակ չի անցնի և հայերը ստիպ-
ված կը լինեն գործից յետ քաշ-

վել և նրանց տեղը կը բռնեն
ռուս և օտարազգի կապիտալիստ-
ները:

Երբ որ այդ կը դառնայ կա-
տարված իրողութիւն, այն ժա-
մանակ հայերը կը հասկանան
որքան անհաշիւ է մի կողմից
խնայել անհրաժեշտ և համեմա-
տաբար չնչին ծախսերում, և յի-
մարաբար վատնել խոշոր բանե-
րում, կորցնել և սպառել բնու-
թեան հարստութիւնները:

Բագուն նշանաւոր է իր նաւ-
թի հարստութեամբ. նա է գը-
րաւել հայ ազգաբնակչութիւնը:
Բայց երբ որ հայը իր անխելք
վարմունքով ձեռքից կը թողնի
նաւթի արդիւնահանութիւնը, Բա-
գուն, որ կարող էր հայաբնակ
հարուստ քաղաք դառնալ, կարող
էր դառնալ իր բազմամարդու-
թեամբ և հարստութեամբ երկրի
երկրորդ կենտրոն,—հետզհետէ կը
դատարկվի հայերից և կը բնակ-
վի օտարազգիներով:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԽԱԿ ԳՈՒԹԱՅԻՍԻՑ

9 նոյեմբերի

Ինչ գեղեցիկ զգացմունք է տիրապետում մար-
դու վրա, երբ տեսնում ես փողոցներում երե-
խանց զբոսը ձեռքներին և ժպտել երեսին ու-
սումնարանից տուն դառնալիս, բայց քանի առա-
ւել ուրախակ է համոզվել, որ ուսման տուրք
գործը դնում է այնպիսի անձանց ձեռքին, ո-
րոնք ամենայն հոգով գործում են իրանց գործին,
որոնք իրանց նշանակութեան բարձրութեան են
հասած:

Պատահամբ գտնելով Գուրայիսում, հետա-
քելով եղայ փողոց ի շատէ ծանօթանալ
հայոց ուսման գործի հետ: Գուրայիսի հայոց
ուսումնարանի առթիւ «Մշակ» մէջ տպվեցին մի
քանի նամակներ և նկատողութիւններ, և ես չեմ
կարող շատ ընդարձակ քննել այդ հարցը, քանի
որ շատ տեղեկութիւններ էլ չունեմ: Տեսածիս
և լսածիս հետ թող թող արվի ինձ հարցրել ըն-
թերցողներին այն ապագայութիւնը, որ Գուրայի-
սի ուսումնարանը գործից վրաս:

Գուրայիսի ուսումնարանը գտնվում է հայոց
եկեղեցու մօտ, քաղաքի ամենալաւ մասերից մը-
կում, այդ ժամանակաւոր բնակարանը, որտեղ
ուսումնարանն է, բաղկացած է երեք սենեակից,
բուն եկեղեցուն կից կառուցանվում է երկարիկ
ուսումնարանի շէնքը, Ռիօն գետի ափի վրա, որ-
տեղից բացվում մի գեղեցիկ տեսարան: Ռիօն գե-
տի աջ ափում, քաղաքի սփռված են
այգիները, ուրեմն առողջապահական կէտից տեղը
ամենայնպէս է: Այդ շէնքը կառուցանվում է
հորհրդով տէր Գուրայիսի քահանայի, որը իր գործու-

Մեր կարծիքով. Թիւրքիայից չէ էլ կար
մի այսպիսի մեծ պահանջ անել, որ նա ա
պատճառ իր սեփական ոյժերով կարողա
իրագործել վերանորոգութիւնների գաղափա
ւ յիրաւի ինչ կարելի է սպասել մի փո
հիմնարկութենից, որը գլուխը կորցրած
գիտէ մինչեւ անգամ, թէ ինչպէս ողբաց
մեղձաւոր անկումը: Թիւրքիան այժմ այլ
պետական մարմին չէ կազմում: Նա դեռ վեր
պատերազմից առաջ դադարել էր գոյութ
ունենալ ինչպէս Ֆինանսական պետութի
ւնի այժմ հաստատ կարելի է ասել, որ
մինչեւ անգամ իբրեւ կատարել լիշխանութ
pouvoir executif էլ գոյութիւն չունի: Թի
ւքիան այժմ նմանվում է մի ուրուականի,
դեռ էլի չեն դադարում այդ ողորմելուց
նոր պահանջներ անելուց: Մեր կարծիքով Թ
ւքիայի վրա յոյս դնել այդ մի եւնոյն է ոչ ին
կամենալ անել: Այսպիսի մեծ-մեծ գոր
ծիւնքներ են դատաստանական վերակազմ
թիւնը, ուսումնարանների հիմնարկութիւ
նը, ճանապարհների հաղորդակցութիւնները, գ
դարմրիի կազմութիւնը, այս բոլորն էլ Թ
ւքիայի ոյժերից շատ բարձր բաներ են,
բանց համար աւելի զօրեղ, աւելի ա
մփոցներ են հարկաւոր: Սրանց համար հ
կաւոր է Եւրօպայի միացեալ ոյժը: Իսկ յոյս
պէլ Թիւրքիայի վարչութիւն կազմող անդ
ների բարեխղճութեան վրա, դա կատա
ցնորք է, որովհետեւ, որտեղ պաշտօնա
վարձատրված չէ, այնտեղ անկարելի է ե
ւ բարեխղճութիւն սպասել: Թիւրքիայի նշ
ւոր պաշտօնատարներն ամենայն իրաւամ
նկատում, որ նախ քան թէ գործերը կան

ւոր ընթացք կը ստանան, և նախ քան թէ նրանք կը ձգտեն լրանց հայրենիքի մեծու- թեան ու փառքի գաղափարին, այդ բոլորից առաջ նրանք զեռ կարօտութիւն ունեն փո- ղի:

ՆԱՍՏԱԿ ԹԻՒՆԻՔԻՍԻՑ

Կ. Պոլս, 2 Նոյեմբերի

Քաղաքական հորիզոնն, ինչպէս կը տեսնուի լրագրա- կան բարձր ոճով, հայոց համար զեղաճաճանք մի արշալոյս կը խոստանայ: Մենք էլ, դուք էլ յոգնե- ցանք սպասելով Պեւքիւրի վեհաժողովէն ի վեր քա- ղաքական վերակենդանութեան այդ արնն, որ տարի ու կէսէ աւելի չարունակ ազդելու վրայ է եւ չը ծագէր: Երբի, այս անգամ մէկ քանի նշոյշներ դուրս պիտի գան ամպերու ետեւից, բայց ամբողջ փոքր-Ասիոյ մէջ, զէջթունցիք միայն այդ բարեքը պիտի վայելեն:—Մեծ Հայքի և փոքր Հայքի հայերը կարող են սպասել և երկարորեն խորհել զէն ի ձեռնին բողբոջու կերպին առաւելութեանց և վե- ռաններու վրայ:

Զէջթունը զեռ իր պատմամբ կերպարանքէն չէ մերկացած: Կայ երեք ամիս, անդրկական մի թերթ- Տեյնի Նիւս, հրատարակեց թէ Պապիկ իշխանն իր հետ 300 լաւ սպառազինակ քաջեր առնելով զէպի սարերը քաշուած, անկէ երբեմն երբեմն յարձա- կուսներ կընէ թուրք զօրազնդերուն վրայ: Այդ լուրը ստույգ էր և մինչև ցարդ Պապիկ լեռները մաս կուզէր: Կարճ ու կտր մի մարդ է, կըսեն, սիրան ու բաղուկը կարծի ինչպէս երկաթ: Քա- ղաքադիտական նորութիւնէ ևս զուրկ չէ: Նախորդ յեղափոխութեան ժամանակ, Պապիկ գերի կիցայ, ուրիշ պարագլուխներու հետ: Գերաշնորհ Հասու- նը, ֆրանսիական զեպանէն քաջաբերուելով, Բ. Դրան մօտ կը միջամտէ և այն տեղ ուր հայոց Պատրիարքը կը պարտուի, Հասունը յաղթութիւն կը տանի: Զէջթունցի գերիները կազառ, բանաէն, բայց այսպիսի չնորձի մը համար, Հասունը նոցա պայման դրած էր քաթօթիկութիւն ընդունելն և Պապիկ ու իր ընկերները Զէջթուն վերադառնալու համար, բնաւ անտեղութիւն չեն տեսներ, ճանա- պարհին, Պապը Քրիստոսի իբր փոխանորդ ճանա- չել և դաւանել:

Պապիկին այս վերջին խրտման պատճառ եղաւ այն կայսերական հրամանն որ կը պատուիրէր Զէ- յթունի մէջ թուրք զինուորներ բնակեցնել և զի- նուորանոց չլնել: Զէջթունցիք, երկու տարուայ ապստամբութենէն թէպէտ և խիստ յոգնած և ճարահատ, չէին կարենար սակախ հանդուրժել որ իրենց լեռներուն մարզը օդը թուրքին զաղիր չըն- յոնէ ապականուէր և իրենց զառապութիւնը փո- խուէր և լինէր պարզ պարտութիւն: Ուշադրութեան արժանի կէտ մ'է այս: Գարատաղիններուն և կամ պոստալներուն պէս, զէջթունցիք քաջաբերութիւն չեն գտներ և ոչ մէկ կողմէ, տարիներ առաջ իրենց եղած խոստումներէն, ուրիշ բան չունեցան, բայց եթէ այդ խոստմանց դրժումին դառնութիւնը: Այսու ամենայնիւ անվանող և քաջ մնացին և կի- լիկիայի այդ մասին ամբարն այնքան ծանրակշիռ դարձաւ որ Եւրոպական պետութիւնք վերջապէս հարկ զգացին Բ. Դրան քով ոտք կոխել որ բաւա- կանութիւն տրուի նոցա պահանջներուն: Կայսե- րական քովները Մազհար-բաշա և Նուրեմն է- ֆէնտի 3 ամիս յառաջ որոշեցին էին մի թուրք զա- րազամ և մի հայ օգնական-կառավարիչ հաստա- ւել Զէջթունի մէջ և այդ որոշումը գործադրեցին, բայց զէջթունցիք էլ, միւս կողմէ, իրենց հաւանող և բարի սովորութիւնը գործադրեցին, այն է, փա- յտով, որով թուրքը Զէջթունէն դուրս վճռեց իր բոլոր զինուորներովն և պահել հայ պաշտօնեայն իբր կառավարիչ իրենց երկրին: Այս զէպէն յե- տոյ, Հալէպի Եւրոպական հիւպատոսը Բարձրա- ցոյն Դուռն առաջակցեցին որ վերջնականապէս Զէջթունին մի հայ զապալաճմ անուանուի և մէկ քանի արտօնութիւններ (franchise) չնորհեց: Այսպէս այս խնդիրը կը մանչեր փափուկ կերպա- րանքի մը տակ, երբ յանկարծ լուր տարածուեցաւ թէ Հալէպի ռուսական հիւպատոսը, պ. Նիւնսօֆ իր պաշտօնակիցներուն հետ այս մասին համաձայն չէր: Չնիք գիտեր որչափ ստույգ էր այս լուրը, բայց մի քանի օր յառաջ, իմացանք, ամենահաւա- տարմ մի աղբիւրէ, թէ իշխան Լապանսօֆ, Պատ- րիարքին մատառնջ հարցումին իբր պատասխան ցոյց տուեր է Բէթրպուրիէն և կած մի հեռագիր, որ կը հրամայէր Բ. Դուռն պահանջել որ Զէջթու- նի խնդիրը հայոց նպատակաւ կերպիւ լուծուի ստանայ: Պատրիարքին Տարցումը դեր մը անշուշտ

խաղացեր է այս գործին մէջ և մենք տրամադի- ենք կարծիւր թէ ձեռ կ'աշարկուի բարձր չըջա- նակաց մէջ հասկացուել է, թէ հարկ կայ թուր- քահայոց համակրութիւնը չը կորսնցնել:

Զէջթունի հարցն այն եփուս վիճակին հասեր է, ուր որ և է խնդիր անպատճառ մի կարգադրութիւն կը ստանայ: Այն չէնք որ թուրքերն ամենայն ա- րագութեամբ շտապեցին կանգնել զօրանոց մ'ը- նելու համար, Պատրիարքը մի բարձր չըջանի մէջ ըսեր է թէ իր ընդարձակութեամբ շատ յարմար է հայ զապալաճմին պաշտօնատուն լինելու: Ճշմա- րիտը, թուրքերը դժգոհ չը պէտք է լինեն, որովհ- նետն կարող են այժմէն իսկ ըսել թէ այդ չէնք, բոլորովին անօգուտ չը պիտի մնայ, ինչպէս միւս շատ գործողներ, այլ պիտի ծառայէ գոնէ հայոց եթէ ոչ Համիտի զինուորներուն:

Քովներն ուղեգնացութիւնը, ինչպէս Վերին և Ստորին Հայաստանի մէջ, այնպէս ևս Հալէպի կողմերը, փայլեցան իրենց աղմկալից անցործու- նեղութեամբ: Երբի, այդ բանն ամենքին սրտին մէջ տակնուրէն տարակուսանք չէ ներշնչած քով- սերական պաշտօններու օգտակարութեան վրայ: Քովները մ'ալ երէկ գնաց զէպի ի Զէջթուն, և բարեբախտաբար, շատ հաւանականութիւն կայ որ այս վերջինը չը պիտի նմանի ոչ Նուրեմն էֆէն- դիւր և ոչ էլ Մազհար փաշայի: Նոր քովները, հայ է և հայաստանցի, որ Միջնափ փաշայի երեսփո- խանական ժողովին մէջ աթուռ ունեցաւ, լաւ էլ համբաւ թողուց այդ վաղամեռիկ խորհրդարանին մէջ: Հայաստան վերթալ քննարկ էր փափուկ պաշտօն մը կատարելու: Կառավարութիւնը շատ չէ ակոխած որ Զէջթուն արդէն մի մարդ կու- դարկուի, և իրեն համար, անհաճելին այն է որ Անգղիոյ, Գաղղիոյ և Ռուսիոյ զեպաններն իրենց հիւպատոսներուն հասցէով յանձնարարական գիրեր տուած են նմա Վաղուց արդէն Զէջթունցիք ի- րենց դատին համար մի ազգասէր փառաբան կը խնդրէին Պատրիարքաբանէն, բայց որու որ առա- ջարկութիւն եղաւ, չընդունեց: Կ. Պոլս, մեր ճարտարախօս ազգային երեսփոխաններն, գէրուկ փոր ունենան թէ վատուի կուրծք, ազգասէր կը դառնան, երբ խնդիրն Եւրոպա իբր պատուիրակ երթալ է: Իսկ երբ Հայաստան և կամ Զէջթուն գնալու առաջարկ կը լինի նոցա, ո՛չ, այն ժամա- նակ ամեն մարդ հիւանդ է: Քորհարութիւն, յո- դացաւ, բարակացաւ, ինչ դիտում, բժշկարանին բողբոջ ակտեր վարակած կը լինին աղղին ամեն դաւառական և բուժանական ներկայացուցիչները:

Նոր քովներն ուրեմն կառավարութեան պաշ- տօնեայ չէ, իսկ պատրիարքաբանին այս պատուի- րակութեան գործին մէջ ունեցած մասին գաղով, կարելի է ըսել թէ միակ իւրը չէ այդ գործն, այն- քան ուրիշները Զէջթունցոց համար աշխատու- թիւն կը թափեն, մի աշխատութիւն սակայն որոյ գրգիռը միշտ Ներսէս ինքն է: Մեր այս Ռիշթիէն հնարը գտաւ ամեն զեպանի գործունէութեան զապահակ (renort) ըստ իր կամայ լարել և պրկել: Ո՛ր է այն Լէյարը, այն թըրամով անդ- լիական զեպանը որ չէրքէզներու պաշտպան կանգնելով, կըսէր մի որ Պատրիարքին ձեռքէր որ հայոց համար չէրքէզներն, այդ հանձնարող յե- ղը ևս մոռանալով: Երբեմն չէրքէզները մոռանալ չուզողն, այսօր թուրքերն անգամ մոռանալու դիրք բռնած է և արձակ համարձակ ամենքին կը յա- տարարէ թէ ճշտուեցան ընդարեան աշխատու- թիւն և թուրքերուն հաճելի և բարեխաղ մնալու ջանալ: Որչափ շուտ այս, որչափ արագ կատար- վեցաւ Սըր Օսթէն Լէյարի քաղաքական հաւա- տափոխութիւնը:—Մէհմետի հաւատարմներու վրայէն յոյսը կարելով աչքերը Քրիստոսի հաւա- տացեալներուն վրայ դարձուցել: Աղղուեր է անտա- րակցալ կամ երկրորդն և կամ Լոնտայէն, և աւելի հաւանակութեւն Լոնտայէն: Թուրքներն, եթէ ոչ Քրիստոսի, գոնէ Ուիկ, այսինքն ազատականաց կուսակցութեան ստիպել են համար տալ, և զգ- րազգաբար անդրկական կառավարութեան համար, խորհրդարան քիչ ժամանակէն պիտի գումարուի: Որպէս հեռախօս մարդ, Թուրքները պէտք է զգա- ցած լինեն թէ իրենց աշխարհավարական գործե- րը խիստ և կծու քննադատութեան առարկայ պիտի լինեն թէ Լորտուր և թէ Երեզփոխանաց ժողովին մէջ և Ֆրոսթէր և Լալթիսթներ, շատ ուժգին յարձակումներ պիտի բնեն լորտ Սալա- պըրի վրայ իւր արեւելեան քաղաքականութեան համար: Այդ իրարանցումին մէջ, շատ զլխարկներ կարող են վար խնայ, ինչպէս նաև Պիլքոնֆիլտ և ընկերութեան գլխարկը: Եւ մենք պէտք է յի- չնիք թէ Անգղիայի պէս մի երկրի բախտին զե- կավոր լինելն ունի իւր շատ անոյշ հրապոյններն, որոնցմէ մահկանացու մը, ինչպիսի է Պիլքոն- ֆիլտ, փառախորտութեամբ համակ շարուած մի էակ, շատ գծաւարաւ կը հրաժարուի: Այսպէս աւելի թերեւ ճիշտ է բացատրել այն աղղու և

կարուկ ընթացքն որ Պիլքոնֆիլտ ուղեց ըսնել Թուրքիայի նկատմամբ, զրկելով Պիլքոնֆիլտ ծովա- խորը մի ահարկու նաւատորմիւ և մի տեսակ վերջնագիր (ultimatum) Բարձրագոյն Գրան մատուցանելով:—Ազատականք պիտի կարենան ցցունել թէ այդ միջոցէն աւելի հզօր միջոց մ'ու- նէր Անգղիա, թուրքերը բռնադատելու որ բարե- նորոգումներ սկսեն: Անտարակոյս ոչ, բայց չա- րամիտներն չը պիտի համոզուին և այդ չա- րամիտներն (ազատականները) լուեցնելու համար, նորին վստմութիւնը պ. Լէյարը անպէտ չը համա- ընր Պատրիարքէն կրկին և կրկին խնդրել որ իր յարաբերութիւնները զաղերքնէ ազատականաց կուսակցութեան հետ: Ներսէս իր բանը գործը գիտէ, անշուշտ կը իշէ թէ երբեմն ինքն էր որ պաշտպան և լալագին կերթար Լէյարի ոտքը և կը խնդրէր որ Լէյարը թուրքին հետ միացած արգէլը չը լինի հայոց ինքնավարութեան: Այսօր դերերը վերի վայր չընուած են:—աշխարհն այս- պէս է, կը փոխուի ու կը փոխուի, իւր հետ և փոխելով մեծերուն ու պղտկներուն վիճակը: Չնիք գիտեր թէ ինչ պատասխաններ է Պատրիար- քը բայց շատ լաւ գիտեմ թէ մէկ քա- նի ժամանակէ ի վեր, պատրիարքաբանի գրաւորները գիշերն էլ իրենց պատեղան- ներուն վրա կանցունեն գրելով: Ի՛նչ կը գրեն:— Զայտին քան, հայոց Պատրիարքաբանն ուրիշ գրադ- մուց չէ կարող ունենալ, բայց եթէ բողբոջ, գան- զատ, հարստահարութեանց տեղեկագիր խմա- գրել, որք ամենն ալ կերթան Եւրոպան, նա մա- նաւանդ Լոնտայն ողորդել: Մարդիկ օֆ Պաթ որ 3 ամիս յառաջ Կ. Պոլս կը գտնուէր, խմանալով թէ խորէն Նար-պէյ Անգղիա պիտի երթայ, Լոնտ- րայէն իր կուսակցութեան կողմէն հեռագրաւ հը- րաման կը խնդրէ նմա մի մեծամայրուչ ընդու- նելութիւն ընելու անշուշտ միայն հայ աղղին ի պատու, բայց Պատրիարքը, Լէյարի խնդրածը միտք բերելով, հաճութիւն չէ տուած: il faut bien menager la chevre et le chou:

Ընդհանուր կարծեաց մէջ բաւական փոփո- խութիւններ կատարուել է և մեծ թիւով հայեր սկսեցին հաստատապէս հաւատալ թէ Անգլիա վերջ ի վերջոյ պիտի լուծէ հայոց խնդիրը, վա- սելով թուրքերուն: Լէյարի խօսքերը մասնաւո- րապէս նպաստած են այս զաղախարաց յեղաշը- ման: Իսկ մեզ հաղորդեցին թէ անգլիական զե- պանը ըսեր է մի թուրք նախարարի ձեռքէ հայոց բան մը չընէք, մենք անգլիացիք պիտի ընենք: Ճշմարտը, մենք ալ այս խօսքէն յափշտակուելով մեր յոյսեր անգլիացուց զի պիտի զնէնք, եթէ մեր աչքին առջև չը գար և չը ներկայանար այն անողոր հարկն որու մէջ անգլիական կառավա- րութիւն այսօր միայն կը գտնուի թուրքին դէմ ատուելութեան ցցունելու: Այդ ատուելութեան այն պիտի չէ որ հայոց օգուտներ բերէ:

Թէ ինչ հաւատ կը սնուցանէ ժողովուրդն առ- հասարակ բարեկեցութեանց գործադրութեան մա- սին, դժուար չէ խմանալ: քանի որ, և տխուրն այս տեղ է, բարձրաստիճան նախարարը անգամ չեն յուսար թէ մի լուրջ գործ պիտի կարողա- նան ընել: Մահուտ Նեղիմ բաշան ըսեր է Պատ- րիարքին բացորոշապէս. «Բարեկեցութեան, մարե- նորոգում, բան մը պիտի չըլլայ» Այսպիսի յոյ- տարարութիւն մ'ետք, հասկանալի բան է թէ Պատրիարքն վերստին ձեռք կառնու հայոց ինքնա- վարութեան խնդիրն, այն համամատութիւններով որ զայն Պերլինի վեհաժողովին ներկայացուց:—Եւ յետոյ, հայերը չը պէտք է տխրեն տեսնելով թէ թուրք կառավարութիւնը կը մերժէ շարունակ վե- րանորոգում մը ընկուէ: Աւելի լաւ, իւր այդ քա- ղաքադաւանութիւն, ինչպէս որ Հերսէլի, Պոնտիւր և Պուլլարիայի ազատական պատճառ եղաւ, այնպէս ալ աւելի ծանրակաւութիւն պիտի տայ հայոց խնդրին և 5—600 տարի սպասող աղղ մը կարող է 50—10 տարի տակաւին սպասել աւելի մեծ բարեք մը ձեռք բերելու համար:

ԽԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Փարիզի ապելլացիական դատարանում քննվում էր այս մօտիկ ժամանակ շատ հետաքրքիր մէկ գործ: Դիմար զեղադրած տուեց բժիշկ Լեռնիւն սխալմամբ մէկ զեղ փոխանակ միւսի: Սխալմամբ պատահել է այդ երկու զեղերի զարմանալի նմա- նութեան պատճառաւ, բայց զգալաբար ունե- ցել է շատ տխուր հետեանքներ: Տուած զեղը պա- րունակում էր իր մէջ աստիկ թոյն: Բժիշկը հա-

ւատացած լինելով որ զեղադրածը տուեց նրան իր պահանջած զեղը, և խաբված նոյնպէս զեղի սատիկ արտաքին նմանութեամբ անձամբ իր ձեռքով պատրաստեց հիւանդի համար նոյն զեղից որը հիւանդը ընդունելով վախճանվեցաւ: Դիա- կի զննելը բացեց մահուան պատճառը: Փարիզի պրօկուրօրական հսկողութիւնը սկսեց մեղադրել և յանցաւոր էր գտնում զեղադրածին և բժշկին ա- նդգոյ մարդասպանութեան մէջ: Դատեցաւ երկու հարց. կարող է արդեօք բժշկի համար արդարա- նալու միջոց կամ պատճառ համարվել զեղադրելը և զանազանելու չափազանց մեծ դժուարութիւնը և պէ՞տք է արդեօք զեղադրածը՝ սխալմամբ առա- ջին յանցաւորը, համարվի միակ պատասխա- նատու անձն: Գաղափարական առաջին կայա- րանը գտաւ մեղաւոր անդգոյ մարդասպանութեան մէջ թէ զեղադրածին և թէ բժշկին և վճռեց ա- ռաջինին ենթարկել տուգանքի 200, իսկ երկրոր- դին 25 ֆրանկի: Բժիշկը Լեռնիւն այս վճիկ վրա զանգատ բերեց բարձր դատարանին: Բարձր ա- պելլացիական դատարանը գտաւ որ զեղադրելից միմեանց նմանութիւնը չէ կարող ներելի պատճառ լինել սխալմամբ, պատճառ՝ այդ նմանութիւնը երեւում է միայն հարեանցի նայելու ժամանակ, իսկ բժշկի պարտաւորութիւնն է՝ իր կօշման համա- ձայն, զննել և հետազօտել աւելի մանրամասնաբար: Այս պարտաւորութիւնը ներկայ հանգամանքնե- րում առաւել էր պահանջվում բժիշկ Լեռնիւն, մասնաւորապէս որ, ինչպէս ինքը խոստովանում է, նոյն զեղի պատրաստելու ժամանակ ինքը նկատեց մի առանձին հոտ: Այս հանգամանքը, նմանապէս և հիւանդութեան երեւոյթները որ երեւցան աւելի վաղ միւս հիւանդի վրա՝ նոյնպէս ընդունողի նոյն զեղը, պէտք է դրանքին բժշկի ուշադրութիւնը: Այս հիմունքների վրա բարձր ապելլացիական դա- տարանը հաստատեց առաջին դատարանի վճիռը, փոխելով միայն պատժի չափը, զեղադրածին, բա- ցի 200 ֆրանկ տուգանքի, վճռեց ենթարկել եր- կու շարժք բանադրութեան, իսկ բժշկի տու- գանքը որ էր 25 ֆրանկ չինեց 200 ֆրանկ:

Ներկայումս զնայք պատրաստվում է շարժվել տեղից: Ճանապարհորդը սիգարան բերնում մտ- նում է առաջին կատար վազոնի կուպէն: Տեսնե- լով որ այնտեղ նստած էր մի տիկին, նա կամե- նում է իսկոյն ձգել պատուհանից սիգարան: Բայց տիկինը արդէն վրաբարկեցաւ և ասաց. «Այստեղ չեն ծխում, պարոն: Շատ զարմանալի է մանկ սի- գարով կուպէն, որտեղ նստած է կին մարդ:—Նե- րեցէք, տիկին, մեծ քաղաքավարութեամբ, պա- տակախանք ճանապարհորդը, դուք երեւի նկատե- ցիք որ ես արդէն կամենում էի ձգել սիգարա: Բայց ես չեմ նեղացնի ձեզ իմ ներկայութեամբ, ես հեռանում եմ: Հաջիւ թէ ճանապարհորդը դուրս եկաւ վազոնից, ահա պատահեց մի պատուած հագուստով կեղտոտ մարդու, որից տարածվում էր չուրը զարեւի հոտ:—Ո՛ր կլասով էք գնում, հարցնում է ճանապարհորդը սիգարով:—Երբորդ:—Ճանապարհորդը էք երբեք առաջին կատար վազո- նում:—Ոչ:—Ահա ձեզ տոմսակ առաջին կատար, որ ինձ այլ ևս այժմ չէ հարկաւոր: Ես կը ցոյց տամ ձեզ իմ տեղը: Այս ասելով վրէժիկով ճանա- պարհորդը շուտով տարաւ ներս ձգեց պատուա- ծին առաջին կատար կուպէն, որտեղ նստած էր կուսակցի տիկինը և նոյն իսկ ժամանակ գնացքը շարժվեց տեղից:

ՄԵՍԿԻ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԳԱՑԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐՔՈՒՐԳ, 27 Նոյեմբերի: Պետական բանկի 50% տոմսով առաջին շըջանի արժէ 93ր. 50 կ., երկրորդ 92 ր. 75 կ., երրորդ 94 ր., չորրորդ 94 ր., ներքին 50% առա- ջին փոխառութեան տոմսին արժէ 232 ր., երկրորդ 226 ր. 50 կ., արեւելեան առաջին փոխառութեան տոմսին արժէ 90 ր. 50 կ., երկրորդ 90 ր. 50 կ., ոսկի 7 ր. 87 կ.: Ռուսաց 1 րուբլ Լոնդոնի վրա արժէ 25,12 պէնս, ռուսաց 100 րուբլ Գերմանիայի վրա արժէ 214 մարկ: Փարիզի վրա 265 ֆրանկ: Տրամադրութիւնը թոյլ է:

Խմբագիր—հրատարակող ԳԻՐԳՈՐ ԱՐԻՐՈՒՆԻ

Типографія А. А. Михельсона